

ДОЛІ ФІЛОСОФІЇ ПІСЛЯ РОЗПАДУ СРСР.

Вступні завваги

Михайло Мінаков

Міжнародний науковий центр ім. Вудро Вільсоона
ORCID: [0000-0002-0619-7321](https://orcid.org/0000-0002-0619-7321)

Філософія – унікальна інтелектуальна мережа та саморефлексивна традиція, що пройшла випробування часом та простором. Філософія, що зародилася в прадавні часи, – в її різноманітних індивідуальних і групових позиціях – знаходила своє місце в різних культурах і епохах аж до наших днів. Ця здатність жити, попри культурно-темпоральне розмаїття останніх трьох тисячоліть, пов'язана з чимось сутнісним для людини: чи то зі здатністю чути-виражати буття, чи то з силою діяти у згоді з принципами розуму, чи то з волею до перемоги в інтелектуальній боротьбі, чи то з даром мислити. Так чи інакше, філософію практикували ізгої та члени племен, громадяни полісів та піддані імперій, вожді та дисиденти, космополіти та представники націй, ліберали та тоталітаристи, професори та активісти, гідні та негідники. Живе філософія й у країнах, що виникли понад тридцять років тому на території колишнього СРСР.

Це число журналу «Ідеологія та політика» присвячено долям сучасної філософії у країнах східної частини Європи. Спільність цього регіону пов'язана як із політичною історією, так і з історією філософії. Розпад Радянського Союзу призвів до процесу тривалої декомунізації. Цей процес можна описати як розпад інституційних підстав тоталітарного суспільства, КПРС, КДБ, командної економіки та ідеологічної монополії. Водночас, цей процес був часом відкриття можливостей у науці, політиці чи діловому житті. Також і для філософів це був процес радикальної зміни: філософія втрачала політико-ідеологічне значення разом з інтересом до себе з боку влади та суспільства, але набувала довгоочікуваної свободи та можливості комунікації з філософськими групами у всьому світі. У статтях цього числа читачі знайдуть описи того, як це відбувалося протягом останніх сорока – тридцяти років і до чого це призвело – у Білорусі, Грузії, Латвії, Литві, Молдові, Росії та Україні.

У першій частині журналу – дві статті щодо передісторії філософських процесів пострадянської доби. У статті **Михайла Мінакова** «радянську філософію» запропоновано розглядати у термінах *філософської ситуації*, що характеризується особливим, радянсько-тоталітарним розривом між практикою та теорією. У цій ситуації філософське теоретизування відбувається в умовах примусу до публічності та відмови від інтимності споглядання, а філософська практика опиняється під тотальним контролем владних структур. Також у статті запропоновано періодизацію розвитку філософії у такій ситуації. У зв'язку з цим, розпад СРСР і початок пострадянського періоду розглядається в термінах *цезури*, що перериває радянські тенденції у

філософських процесах на сході Європи і запускає нові філософські – індивідуальні, групові та національні – проекти. У статті ж **Іллі Тишбейського** розглянуто випадок *тяглості* та *наступності* на прикладі філософської школи «методології». Ця специфічна школа близько тридцяти років розвивалася в радянській філософській ситуації, пережила пострадянську цезуру і набула нового філософського і соціального звучання в сучасній Росії. Автор досліджує «методологічну» думку з позицій, що дозволяють зазирнути в екзистенційно-онтологічні виміри радянської та пострадянської філософії.

Другу частину нашого числа складають статті, які намагаються зрозуміти ті шляхи, які пройшла філософія у Білорусі, Україні, Росії, Молдові та Грузії. **Тетяна Щитцова** розглядає філософію як особливу практику «вільного мислення», що бере участь у пізнанні та проектуванні «характеру суспільного розвитку». Таким чином, її герменевтика сучасної білоруської філософії виявляється і начерком позиції, з якої можна зрозуміти емансипацію білоруського суспільства та масових протестів 2020 року. **Оксана** та **Сергій Йосипенки** розглядають сучасну українську філософію в термінах «поля філософії», генезис якого починається в радянську епоху, а потім за часів незалежності децентралізується, націоналізується та зазнає впливу ринку та мас-медіа. **Александрю Космеску** осмислює шлях сучасної молдовської філософії та конструювання її дискурсу, аналізуючи дискусії на сторінках «головного філософського журналу країни». Вслухаючись у голос філософів Молдови, автор намагається зрозуміти його через специфічні смисли, тональність та реєстри. А наприкінці цього розділу **Лаша Харазі** осмислює питання філософії разом із *грузинським досвідом буття*. Автор намагається зрозуміти особливості спільної справи Грузії крізь призму «радикальної нестачі філософського».

Якщо філософам – авторам статей другої частини числа властиві намагання зрозуміти шлях філософії у їхніх суспільствах через пошуки загального і навіть есенціального начала, то у третій частині представлено дослідження, що звертаються до різноманітності філософського життя у країнах сходу Європи. **Майя Куле** написала своєрідну хроніку філософії Латвії за останні сорок років, де є місце свідченням і про окремих філософів, і про школи, і про видавничу сферу. **Вадим Менжулін**, використовуючи контент-аналіз, дослідив та описав тематичні поля та геоісторичні орієнтації сучасних українських істориків філософії. У статті **Віктораса Бахметьєваса** запропоновано аналіз стану литовської академічної філософії, чий розвиток після 1989 року зумовлювався волею до вільного філософствування та бажанням бути частиною західного філософського середовища. **Денис Кірюхін** запропонував стислий, але докладний літопис сучасної філософії в Україні, що пережила реформу викладання філософських дисциплін, переосмислення марксизму та створення української філософської мови. Розділ завершує стаття **Віталія Терлецького**, в якій проаналізовано процеси дослідження філософії Канта в Україні та впливу кантівської думки на українських філософів за останні тридцять років.

Дослідження, що увійшли до цього числа, дозволяють нашим читачам самим вирішувати, чи зберіглося щось спільне між радянською та сучасною філософіями, чи впливає філософія на емансипацію суспільств на сході Європи, чи постала особлива

пострадянська філософська ситуація і чи стає наша філософська думка частиною глобального інтелектуального ландшафту?

Це число замислювалося ще у 2020 році, але публікуємо ми його під час війни, після неспровокованого нападу Російської Федерації на Україну. Редколегія журналу «Ідеологія та політика» ухвалила рішення, що в нашому номері до публікації будуть допущені статті лише тих російських авторів, які чітко та однозначно виступили проти цієї війни.